

Aditz izenak Oñatiko hizkeran

AMAIA EROSTARBE
(Euskal Herriko Unibertsitatea)

1. Lanaren abiaburua eta helburua*

Oñatiko hizkera¹ eta bertako aditz izenak hartu dira aztergai lan honetan. Egungo erabileran hainbat era ezberdinez baliatzen gara aipatu adizkiok eratzeko orduan, hots, *-itte-*, *-keta-*, *-te-* eta *-tze-*² markez. Horixe izan da gure abiaburua gaiari heltzerakoan. Helburua, berriz, hizkera hau modu honetan itxuratzen duten aditz izenon jatorria eta antolaketa argitzeko saioan bidea urratzen hasi eta deskripzio lanari ekin.

Horretarako, XVIII. mende bukaera eta XIX. mende hasiera bitartean idatzi eta oiraintsu arte “Oñatiko eskuizkribuak” edo “Arrazola etxeko eskuizkribuak” bezala ezagutu izan diren bi lekukotara jo dugu (Elortza 1977: 183): *Errectore Jaun baten instruccinuac ezconduric vizi dan bere Adisquide Necazari batentzat bere eta bere Familiaren gobiernu oneraco Jaungoicoaren Legue santubagaz conforme* (478 orrialdetakoa) eta *Osaba baten instruccinuac bere Illoba Ezcondu eta Necazari batentzat bere eta bere Familiaren gobiernu oneraco Jaungoicoaren Legue santubagaz conforme* (440 orrialdetakoa)³. Azken hau 1805. urtekoa dela erakutsi du J. Elortzak ez aspaldian (Elortza 1990: 5). Berari esker badakigu berez Manuel Umerez Agirre izan arren, sarritan bere burua *Manuel Umerez Goribargoitia* bezala aurkezten zuen abade oñatiarrak idatzi zituela *E* eta *O*.

Eskuizkribuetako datuek osatzen dute, bada, txosten honetako corpusaren zatirik nagusia. Nolanahi ere, Oñatiko beranduagoko ahozko hizkeraren bi datu bilketa-rekin osatu eta hornitu gura izan dugu lan hau. Ahozko hizkera islatzera datozen datuak dira, hain zuzen. Honela, K. Izagirrek (*El vocabulario de Aránzazu-Oñate y zonas colindantes*, 1971: 39-248) utzi digun hitz bildumara⁴ jo dugu batetik eta, bestetik, guk geuk jaso dugun egungo hizkerara⁵. Azkenik, Arabako euskararen

(*) Nire esker ona Koldo Zuazori lan hau irakurri eta zuzendu duelako.

(1) 1869.ean kaleratutako sailkapenean, hiru azpieuskalki berezi zituen Bonapartek bizkaieraren eremuan: ekialdeko bizkaiera, mendebaldekoa eta Gipuzkoakoa. Azkenengo honetan sailkatu zituen, hain zuzen ere, Gipuzkoan egon arren, bere datuen arabera bizkaieraz mintzatzen ziren hainbat herri, Oñati ere tarteko zelarik (Bonaparte 1869).

(2) Txostenean barrena agerian jarriko den legez, *-tee-* eta *-tze-* ere bai, egungo berriemale batzuen hizkeran, behinik behin.

(3) Hemendik aurrera lehenengoari *E* deituko diogu eta bigarrenari, berriz, *O*. Euren inguruko berri gehiago jakin nahi ezker, ikus Elortza (1975: 529-530; 1977b: 179-197; 1990: 5).

(4) Orain 30-40 bat urte Oñatin eta gehienbat Arantzazu aldean egiten zen euskara jasotzen du hiztegi honek. K. Izagirrek 1952. urtean ekin zion hamabost urtetan zehar egindako bilketa lanari (Villasante 1971: 15).

(5) Oñatin jaio eta bizi diren lau hiztunengandik, batez ere, galdeketa zuzenaren bidez jasotako datuekin egin dugu lan. Arantzazu auzoan sortuak bi eta 65-80 urte ingurukoak (01 eta 02 deitu diegu); Oñatiko erdigunetik urrun ez dauden baserri auzoetan jaiotakoak beste biak, 50-60 urte bitartekoak (03 eta 04 guretzat).

berri eskaintzen diguten beste hainbat daturekin ere ahalegindu gara ondorioan burutzen den erkaketa tajutzerakoan. Horien artean, bereziki, N. Landuchioren hiztegia (*Dictionarium Linguae Cantabrigiae*, 1562) bildurakoak suertatu zaizkigu esan-guratsuen.

2. Aditz izenei buruzko argibideak

Izen baten itxura erakusten duten adizkiak dira aditz izenak, aldi berean, izenen eta aditzen ezaugarriak eta berezitasunak dituztelarik (*EGLU-II*: 29, 97). Bestalde, perpaus nominalizatu baten aditza izateaz gain eta kasu markak hartu ahal izateaz gain, [-burutu, -gero] diren adizki perifrastikoetan azaltzen den aditz nagusia ere aditz izena da inesibo kasuan emanda (*EGLU-II*: 30). Gramatikalarari hauentzat -tzen da burutugabea adierazteko erabiltzen den marka eta -ten, berriz, marka horren aldaera litzateke. Horiekin batera zenbait lekutan esaten diren *izaiten*, *egoiten*, *kantetan*, *amaituten*, e.a. bezalako aditz izenak ere jasotzen dira baina aipamen hutsean geratzen dira gehiago sakondu barik. Hara zer dioten (*EGLU-II*: 117):

(...) sail honetan sartzen dira “burutu” edo “gero” ez diren gainerako guztiak: *saltzen dugu*, *hartzten dituzte*, *igortzen genituen*, *eman zioten*, e.a. Aldaki fonetikoak direla eta, baditugu bestelako formak ere, hala nola, *ikusten*, *hozten*, *hausten*, *bereizten*, e.a. Zenbait lekutan -n-z bukatzen baldin bada aditz oina beste forma hauek erabiltzeko joera aurkitzen da: *izaiten*, *eramaiten*, *egoiten*, *erraiten*, e.a. Beste toki batzutan, -etan hartzen du: *pentsetan*, *olgetan*, *betetan*, *kostetan*, e.a. Hori suertatzen da -atu bukaera -au bihurtzen duten lekuetan, nahiz ez beti: toki batzuetan *kantau* edo *kantsau* esaten bada ere, ez da sekula ere egingo *kantsetan* edo *kantetan*. Horrela, *kantau*, -*kantauko*, -*kantetan*. Azkenik, mendebaleko euskaldun askok -tuten egiten dute: *amaituten*, *sartuten*, e.a., partizipioa -tu formarekin bukatzen denean: *amaitu*, *sartu*, e.a.

Izan ere, aditz izenak sortzeko bide ugari dago gure bazterretan. Euskara batuarekin jaiotako gramatiketan (*EGLU-II*, Goenaga, Txillardegia, e.a.) ezer gutxi aipatzen zaigu euskalkietako eta hizkera ezberdinetako erabilerei buruz, batuaren inguruan sortu eta helburuak eurak ere beste batzuk izan direlako, azken finean. Lehenxeagoko gramatikalarrien lanetan barrena (Zavala, Campión, Azkue, Omaechevarria, e.a.), badago, aldiz, datu gehiagorik. Horien artean, Azkue⁶ dugu azalpen teorikoez gain, erabilera horiei buruzko berri gehien eskaintzen duena, auzo eta herrietan bildutako hainbat erabilera dakar eta.

3. Aditz izenak Arrazola etxeko eskuizkribuetan

Adizki ez-jokatuak hartu dira aztergai eta horien artean, [-burutu, -gero] diren adizki perifrastikoetan aditz nagusi moduan darabiltzagunak dauzkagu aintzakotzat. Kontu hauexei erreparatu diegu azterketa egiteko orduan, horrenbestez: aditzaren

(6) Ikus Azkueren *Morfología Vasca*, batipat, lehenengo eta bigarren liburukiak (1969: I, 52-54, 71-73, 113-116, 279- 281; II, 520-527). Aipa dezagun, bide batez, Azkuerentzat *te* dela berez eratzaila eta aditz izenak sortzeko ezagurtera ematen dituen beste bideak (*tute*, *ize*, *ta* eta *keta* berak bildutako datuetan) horren aldaera besterik ez direla (ikus Azkue 1969: I, 52-53, 71, 279; II, 521-522).

partizipioari, [+burutu, -gero] diren adizki perifrastikoetako aditz nagusiari, hain zuzen ere; aditz izenaren absolutu kasuaren eraketari; aditz izenaren inesiboari, hau da, [-burutu, -gero] diren adizki perifrastikoetako aditz nagusiari.

E eta *O* eskuizkribuetan lau marka⁷ ezberdinen bidez antolatutako aditz izenak aurkitu ditugu. Gainera, markok ez dira edozein modutara hautatzen, baldintza zehatzen arabera baizik. Hauexek dira, gure ustetan, aukeraketa honetan erabakigarriak suertatzen diren erizpideak:

- a) Aditzaren partizipioa zein den.
- b) Partizipioaren silaba kopurua: bi silabaduna edo bi baino silaba gehiagodun partizipioa izateak badu garrantzirik zenbait adizkiren antolaketan, bederen.
- d) Aditz bakoitzaren jatorria: begiratu behar da aditza mailegua den ala hitz jatorra den. Are gehiago, mailegu direnetan, zehatzagoak izan eta kontuan izan behar da maileguok zaharrak ala berriak diren.

Aipatu erizpideen arabera, lau ataletan sailkatu ditugu eskuizkribuetako corpusa osatzen duten datuak aditz izena inesiboan *-tzeen / -tzen*, *-quetan*, *-tan* (*-etan / -eetan*, *-itan*) edo *-ten* egin. Adizkiok zerrendatzerakoan, berriz, hiru zutabetan ematen ditugu, jasotako aditz bakoitzaren partizipioa, aditz izena inesiboan eta aditz izena absolutu kasuan eskainiz. Aditz batzuekin, ordea, ezin izan dugu horrela jokatu, ez baitatuz eskuizkribuetan hiru zutabe horiei dagozkien datuak. Horrelakoetan, beste kasu batean deklinatuta datozen adibideak agertzen saiatu gara.

3.1. Aditz izena inesiboan *-tzeen / -tzen* egiten duten adizkiak

Aditzaren partizipioa *-tu / -du* (aditz oinean *-n* edo *-l* egon ezkerro) egiten dutenak dira honela moldatzen direnak. Horien artean, bi silabadun partizipioak dituztenak sailka ditzakegu bakarrik honako atal honetan. Katea fonikoa *l*, *n+du* eta *V*, *r*, *z+tu* deneko partizipioak lirarteke, hain justu, jokabide hau erakusten dutenak. Aditzok, gainera, ez dira maileguak.

Atal honetan sartzeko moduko hiru baldintzak betetzen dituztenak gutxi samar direnez gero, *E* eta *O*-n bildutako datu gehienak zerrendatzen ditugu hemen bakan batzuk ezik:

eldu	eltzeen/eltzen	_____
galdu	galtzeen/galtzen, galtzeco	galtzeia, galtzeiarren
saldu	saltzen, saltzeco, saltzeera/saltzera	_____, saltzeiagaz
_____	ontzeen/ontzen, ontzeco	_____
quendu	quentzeen/quentzen, quentzetic	quentzeia/quentzia, quentze, quentzeiarren
	batzeen/batzen/baquetan, batzeco	batzeia, batzee/batze
lotu	lotzen	_____

(7) *Marka* deitzen diegu ez baitaukagu argi, oraingoz behintzat, aditz izenak eratzeko bide guztiok atzizki diren ala horietako bat edo agian bi diren berez atzizkiak eta besteak aldaerak. Inesibo kasuan adierazita emango dira hemendik aurrera.

artu	artzeen/artzen	artzeia/artzea, artzeiari, artzeiagaz
neurtu	neurtzeen/neurtzen	—————
sartu	sartzeen/sartzen, sartzeco	sartzeia
sortu	sortzeen/sortzen, sortzeco	sortzeia, sortzeian, sortzeiagaz
urtu	urtzeen/urtzen	urtzeia
poztu	poztzen, poztzeco	—————, poztzeiarren
puztu	puztzen	puztzeia
viztu	biztzen/viztzen, viztzeco	viztzeia, viztzeiarren ⁸

Badago, noski, zer argitu eta komentatu aditz izena inesiboan *-tzeen / -tzen* egiten duten adizkien inguruan.

Batetik, tinbre bereko bi bokal (*e* bokala) ageri dira bata bestearen ondoan deklinabide kasu jakin batzuetan, hots, absolutu mugagabea, adlatiboan eta inesiboan. Horietan bokal luze edo bikoitzei⁹ eutsi zaie batzuetan. Beste batzuetan, berriz, bokal bakarra ageri da. Nolanahi ere, gure idazleak bi erabileroak jaso zituen *instruccinoac* eskaintzerakoan.

Atal honetan zerrendatu diren ia adizki gehienetan (cf. *artu*, *eldu*, *quendu*, e.a.) aukera bikoitzak idoro dira aditz izena inesiboan eratzerakoan (cf. *artzeen / artzen*, *eltzeen / eltzen*, e.a.) *viztu*, *poztu* eta *puztu*-rekin izan ezik (cf. *poztzen*, *puztzen*, *biztzen / viztzen*). Halaber, adizkion absolutu kasuari bilakaera berezi samarra sumatzen zaio mugatu egiten denean bildutako aditz izen gehientsuenetan:¹⁰ cf. *artzeia*, *galtzeia*, *viztzeia*, e.a. Baita deklinabideko beste hainbat kasutan ere (cf. *artzeiari*, *saltzeiagaz*, *sortzeian*, *viztzeiarren*, e.a.).¹¹

E bokala luzea edo bikoitza dela badiogu eta aipatu adizkiok bokal luzeen bilakaeran suertatu den disimilazioaren ondorio izan daitezkeela badiogu, hots, *artu* > **artze-a* > **artzeaa* > *artzeia* bezalako bilakaeraren alde eginez gero, ederki azaldu ahal dira, gure ustez, *artzeia*, *batzeia*, *galtzeia*, *viztzeia*, e.a. bezalako aldaerak. Delako bilakaera hori da guretzat, hain zuzen, elkarren ondoan iraun duten tinbre bereko bi bokal badaudela erakutsi ahal izateko esku artean darabilgun frogarik nagusia. Bokal hori bakarra balitz, *artu* > **artze-a* > **artzea*, **artzia*, **artziari*, **artziarren*, e.a. bezalako bilakaera espero genezakeen; baina guk ez daukagu gehienetan **artzia*-ren modukorik *E* eta *O*-n, *artzeia*-ren parekoak baizik. Izan ere, urrats honetarako

(8) Horien ondoan baita beste hauek ere: *zaildu* 'saiatu', *billtzen* 'tristetzen, kobardatzen', *loitu* 'zikindu'.

Era berean *-tzaca*-dunak ere: *artzaca* 'hartu gabe', *galtzaca* 'galdu gabe', *loitza* 'loitu gabe', *quentzaca* 'kendu gabe' eta *sartzaca* 'sartu gabe'.

(9) Halaxe deitu izan zaie orain arte agerian elkarren ondoan iraun duten tinbre bereko bi bokalei eta guk ere berdin egingo dugu. Ez dago hain argi, baina, bokal luze ala bikoitz diren.

(10) Bi aditzekin aukera bikoitzak jaso dira absolutu mugatuan, aitzitik (cf. *artzeia / artzea*, *quentzeia / quentzia*). Bi horietatik *artzeia* eta *quentzeia* aukeratzen dira gehienetan eta behin bakarrik *artzea* eta *quentzia*. Abs. mugagabea ere bi aukerak adizki honetan: cf. *batzee / batze*.

(11) Ez deklinabide kasu guztietan, ordea. Izan ere, inesiboan ez dauden beste leku-denborazko kasu batzuetan (cf. *artzera*, *quentzetic*, e.a.) ez zaie hainbeste eutsi bokal luzei gure datuetan, behinik behin: adibide bakarrarekin egin dugu topo, hots, *saltzeera / saltzera* (adlatibo kasuan). Ezta leku genitiboan ere: *galtzeco*, *poztzeco*, e.a. Alabaina, ahozko hizkeran bai aurrerago ikusiko dugun legez.

Bestalde, leku-denborazko kasuen deklinabidean oro har ez da, noski, absolutuan eta aipatu beste kasuetan (cf. *galtzeia*, *quentzeiarren*, *sortzeiagaz*, e.a.) suertatu den moduko bilakaerarik antzeman (cf. *artzeen / artzen*, *quentzetic*, *sartzera*, *viztzeco*, e.a.). Ezta aditz oinak *-tzaca* marka hartzen duenean ere (cf. *artzaca*, *galtzaca*, *loitza*, e.a.).

bidea hartu eta disimilazioari ere leku egin dioten datu ugari bildu da corpusean: cf. *batzeia, galtzeia, sartzeia, sortzeian*, e.a. Baita beste hauek ere: *poztzeiarren, puztzeia, viztzeia*, e.a. aipatu bokal luzerik gabeko adizkiak agertu arren inesiboan: cf. *poztzen, puztzen* eta *viztzen*.

Izagirrek bildu zituen datuetan ere bokal luzeei eutsi zaie erruz bai inesiboan, bai leku genitiboan eta baita adlatiboan ere: cf. *bistzéeke, eltzéen - eltzéeke, leundu, leuntzéen, leuntzéeke, neurtzéen / neurriten - neurtzéeke, ontzéen, postzéen*, e.a.¹² Absolutu mugaturako jaso zituen datuek ere indartu egiten dute arestian proposatu disimilazioaren aldeko jokaera (cf. *bistzéila, eltzéia, neurtzéila / neurritila, ontzéila, postzéila*, e.a.).

01/02 berriemalengan ere oso arruntak dira. Gainera, E eta O-n bildutako adizkietan baino gogorrago eutsi diete bokal luzeoi (baita *póstu* eta *pústu*-ren aditz izenetan ere).¹³ Honela, *-tzeen* erako aditz izenak ageri dira inesiboan sarrien katea *l, n+du* eta *V, r, z+tu* deneko partizipioekin, hau da, *sáldu, fínddu, ártu, lótu, móstu*, e.a. bezalakoekin: *saltzéen - saltzéia - saltzéian - saltzéeke, fintzéen - fintzéia - fintzéiaatik - fintzéeke, artzéen - artzéia - artzéeera, lotzéen - lotzéia - lotzéian - lotzéeke, mostzéen - mostzéia - mostzéeke*, e.a. Bide beretik *bílddu, kéndu, lándu, léundu, óndu* eta *áusi / áustu*,¹⁴ *bátu, néurtu, póstu, sártu, sórtu, ústu* eta *úrtu*, e.a. ere. Horien ondoan, *-ketan*-dunak ere entzun dizkiegu noizbehinka, baina ez partizipio guztiekin aurrerago ikusiko dugun legez.

03/04 berriemalengan hizkeran nahasiago daude erabilerak. Izan ere, *-tzeen* (*-teen*) *-dun* adizkien ondoan arruntagoak dira, dagoeneko, *-tzen* (*-ten*) eta *-ketan*-en bidez eraturakoak. Hasi dira, horrenbestez, bokal luzerik gabeko aditz izenak ohizkotzat hartzen inesiboan eta urte hauetan ari da gauzatzen *-tzeen > -tzen* (*-tzeen > -teen > -ten*) aldaketa, nonbait. Bikoteak bildu dira maiz leku-denborazko kasuetan *ártu, kéndu, lótu, sáldu*, e.a. bezalako partizipioekin: *artzéen / artzén - artzéeera / artzéra, kentzéen / kentzén - kentzéetik, lotzéen / lotzén, saltzéen / saltzén*, e.a. Gehiago esaten dituzte, ordea, *artzén, kentzén, lotzén*, e.a. bezalakoak. Absolutu mugatuan, haatik, *artzéia, lotzéia*, e.a. nagusi beti. Horien ondoan, baina, *finkétan - finkétia, onkétan - onkétako, moskétan - moskétia, urkétan - urkétia*, e.a., hots, *-ketan*-dunak partizipio hauekin. *Léundu, néurtu* eta *sórtu*-ren erabilerari gagozkiolarik, berriz, aukera biak ageri dira inesiboan (*-ketan*-dunak gehiagotan entzuten diren arren): *leuntzéen / leun-*

(12) Azentua grafikoki adierazita ematen dira Izagirrearen hiztegian bildutako adizkiak han halaxe datoz eta.

Guk geuk bildutako datuak ere horrelaxe agertu ditugu corpuseko datuon bilakaera eta ahoskera hobeto adierazi guran. Gure ustez, azentuak badu garrantzirik Oñatiko hizkeran, bederen. Aditz izenekin jarduterakoan ere aintzatkotzat hartu beharko genuke, beraz, non pausatzen den.

Hizkera honetan egun ez dira bereizten /s/ eta /s/ fonemen soinuak eta berdin ahoskatzen dira txistukari frikarietan suertatu den neutralizazioa medio: igurzkarria apiko-albeolarea da (bokal artean eta katea fonikoa *V s, z+tu* denean gure datuetan), [s] <s>. Halaber, afrikarietan suertatu den neutralizazioak bizkar-albeolareari eman dio bide (bokal artean gure datuetan), [ts] <tz>. Halaxe idatziko ditugu hemendik aurrerako adibideetan, ahoskatzen diren bezala, alegia: *móstu, póstu, pústu*, e.a.

(13) 01/02 berriemalerek *pístu* darabilte 'resucitar' adierazteko (*-teen*-dunak nagusi): *ixa illian euena pístéen doia. Bístu-k* (*-ketan*-dunak maizago), berriz, 'bitza egitea, sortzea' esan nahi du eurentzat.

(14) *Ausi* omen da 'apurtu' esateko berezko aditza. Hala ere, hainbat hiztun hasi da, dagoeneko, *áustu* esaten esanahi berdinarekin eta baita, noski, *áustu*-ri dagozkion aditz izenak ere: *auskétan - auskétia - auskétako - auskétarra*, e.a. Noizean behin erabiltzen den beste aukera bat omen da 01/02-ren esanetan. Horien ondoan baita beste hauek ere: *ausítén - ausítia - ausítteko / austzén - austzéia - austzéeera*, e.a.

tzén eta *leunkétan*, *neurtzéen* / *neurtzén* eta *neurkétan*, *sortzéen* / *sortzén* eta *sorkétan*. Absolutu mugatuan ere berdin: *leuntzéia* eta *leunkétia*, *neurtzéia* eta *neurkétia*, *sortzéia* eta *sorkétia*.

Bigarrenik, idazleak hiru bide darabil *batu*-ren aditz izena inesiboan eratzeko orduan (cf. *batzen* / *batzeen* / *baquetan*). Lehenengo biak arruntak dirudite bere hizkeran baina hirugarrenak, hots, *-quetan*-dunak, joera nagusiaren kontrakoa ematen du. Markari dagokionean, 3.2.ean beharko luke baina atal horretako partizipioak hiru silabadunak dira eta ez bidunak.

Egungo hizkeraren corpusean bildu dira *baquetan* adizkiaren tankerakoak diruditen hainbat aditz izen. Hitzunek bide bat baino gehiago darabilte *-tu* / *-du* diren partizipio bisilaboan (*bilddu*, *néurtu*, *óndu*, *póstu*, e.a. bezalakoan) aditz izenak inesiboan eratzeko eta horietako bat *-ketan* da: *bilkétan*, *neurkétan* - *neurkétia*, *onkétan* - *onkétia*, *poskétan* - *poskétia* - *poskétara*, e.a. Berdin *áusi* / *áustu*, *bístu*, *fínddu*, *léundu*, *móstu*, *pústu*, *sórtu*, *úrtu* eta *ústu*... bezalakoekin ere. Orainarte agertu ditugun aditz izen arruntetik aldentzen diren aldaerak dira, horrenbestez. Alabaina, ez aditz guztiekin. Ez da **arketan*, **elketan*, **loketan*, e.a.-en parekorik jaso, ezta, bidenabar, *bátu*, *gáldu*, *kéndu*, *sáldu*, *sártu*... tankerakoei dagokienik ere. Horietan, *-tzeen* / *-tzen*-en bidez eraturako adizkiak dira nagusi:¹⁵ *artzéen* / *artzén*, *batzéen* / *batzén*, *galtzéen* / *galtzén*, e.a.

Dena den, zaila suertatzen zaigu zehaztea zein erizpideren arabera hautatzen den partizipio horietan *-keta-* aditz izena moldatzerakoan eta ezin, bada, jokabide horren nondik norakoak argitu. *-Ketan*-en aldeko aukeraketak berri samarra ematen du, gehiegi hedatu gabekoa eta baliteke *-tu*-dun eta bi baino silaba gehiagodun diren partizipioen (3.2. ataleko adizkien) analogiaz sortzen ari izatea, baina ez gaude ziur.

Tankera horretako adizki bakarra idoro da *E* eta *O*-n, hau da, *baquetan*. Izagirre-ren hiztegian, berriz, *leunketan* eta *uskétan* soilik gure adizkiei dagokienez, bederen. Arestian adierazi legez, 01/02 berriemateek *-tzeen-* egiten dute maizen aditz izena inesiboan katea *l*, *n+du* eta *V*, *r*, *z+tu* deneko partizipio bisilaboekin, baina horiekin batera *-ketan*-en bidez eraturako adizkiak ere ateratzen zaizkie noizean behin¹⁶ (datuak urri samarrak dira): *bilkétan*, *neurkétan*, *onkétan*, *poskétan*, e.a. 03/04 hitzunen jardunean aukerak ez daude batere argi eta erabilera nahasiegia da ondorio zuzenik atera ahal izateko. Izan ere, eurentzat ia beti *-ketan* dira *E* eta *O*-n, Izagirre-ren hiztegian eta 01/02-ren hizkeran inesiboan *-tzeen* / *-tzen* (*-teen* / *-ten*) diren aditz izenen multzotik batzuk. Hain zuzen ere, *ártu*, *bátu*, *éldu*, *gáldu*, *kéndu*, *lándu*, *lótu*, *sáldu*, *sártu*, e.a. bezalakoan aditz izen ez direnak.

Hirugarrenik, guri ia ahoska ezinak suertatzen zaizkigun *poztzen* - *poztziarren* - *poztzeco*-ren erako aditz izenak daude *E* eta *O*-n (cf. era berean *puztu* eta *viztu*-ri dagozkienak). Makinatxo bat galdera egin diogu geure buruari aldaera horien au-

(15) Azkuek ere jardun zuen adizkion inguruan (ikus MV: I, 280) eta ez zituen ontzat eman *-ketan*-dunak partizipio horiekin (MV: II, 522) «(...) En B *tu* (o *du*) + *te* es: a) por lo general, *tute*; b) en algunos vocablos —como *artu*, *batu*, *kendu*— decimos *tze*; c) *keta* en territorio guipuzkoano y alabés del dialecto: (...) Con varios verbos no se valen del *keta*. Dicen *artzen*, *batzen*, *kentzen*, *salitzen*, *galtzen*... no *arketan*, *baketan*, *kenketan*, *salketan* y *galketan*. (...)».

(16) Aniztasun honengatik galdetzerakoan, 01-ek bere pertzeptziora jo eta erantzun digu berdintsu dela bata esan, bestea esan. Berari, baina, *-tzeen* erako aditz izenak ateratzen zaizkio lehenengo eta ez *-ketan*-dunak, nahiz eta elkarrizketa jarraitu ahala biak esaten dituen tarteka-marteka. Bi bideok erabiltzeko ahalmena du berak, beraz, baina hurrengook, ziurrenez, soilik bakarra erabiltzeko moduan egongo gara, hots, *-ketan*.

rrean, ez baitira, egun arruntak gure pertzeptziorako, behinik-behinik. Izan ere, horrelaxe ahoskatuko ote zituzten garai hartan ala testu idatzietan azaltzen ote ziren bakar-bakarrik? Nahikoa izan dugu, haatik, Oñati bertatik irten barik denboran honantzagoko ahozko hizkerara jotzea aldaeron berdin-berdinekin topo egiteko. Dirudenez, horrelaxe egin izan dute aditz izena katea *s*, *z+tu* deneko partizipioek. Gaur egun ere halaxe esaten dituzte hiztun batzuek (01/02) *póstu*, *pústu*, *móstu* eta *ústu*-ren aditz izenak ere: *postzéen* - *postzéia* - *postzéeeko*, *mostzéen* - *mostzéia*, e.a.¹⁷. Horien ondoan *-i* diren (katean *s+i*, *st+i*) partizipio batzurenak (*áusi* eta *bústi*) ere bai, antza: *áusi* - *austzéen* - *austzéia* - *austzéeeko* - *austzéeera*, *bústi* - *bustzéen* - *bustzéia* - *bustzéeeko* - *bustzéeera*, e.a.

Harritu egin gaitu era honetako datuak Oñatin, oraindik orain, entzun ahal izateak. Ez da, noski, oñatiar ororen hizkeran iraun duen erabilera, hiztun multzo zehatz batek gorde duena baizik. Beste bide batzuen mesedetan bere lekua galduaz doan baliabidea litzateke, datuok erakusten duten aldearen arabera. Berdinak alderdi honetan Izagirrek entzundakoak ere: cf. *bístu* - *bistzéeeko* - *bistzéi/a*, *bústi* - *bustzéen*. Antzera *ausi*, *móstu*, *postu*, *pustu* eta *ustu*-renak ere.¹⁸

3.2. Aditz-izena inesiboan *-quetan* egiten duten adizkiak

-Atu eta *-tu* / *-du* (aditz oinean *-n* edo *-l* badago) erako partizipioa dutenak dira *-quetan*-dunak; baina, horien artean, bi silaba baino gehiagodunak. Hiru, lau eta bost silabadunak aurkitu dira eskuizkribuetan barrena. Gehienak ez dira maileguak baina badira, ostera, mailegu zaharren antza agertzen duten hainbat aldaera (cf. *apaindu*, *aurrerratu*, *azpiratu*, *batiatu*, *bedeincatu*, *compondu*, *conturatu*, *erregutu*, *gozatu*, *jocatu*, *madaricatu*, *oratu*, *ordendu*, *parcatu*, *pecatu*, *tristetu*, *zeñaquetan*, e.a.)¹⁹. Hauek euren bidea jarraitu dute, noski, aditz izena gauzatzerakoan, hots, *-queta-* marka erantsi aditz oinari eta ez *-ita-* (3.3.2. ataleko mailegu berriagoena, alegia). Ohar gaitezen, halaber, partizipioaren *-tu* bukaerak bere horretan iraun duela eta ez dela suertatzen 3.3.2.1. ataleko partizipioetan gertatzen diren bezalako aldaketa fonetikorik: *-atu* > *-adu* > *-au*.

Aipagarria da, bide batez, multzo honetako adizki jatorrek eratorketaren bidez sortutakoak diruditelako askotan: *aberastu* (*aberats* + *tu*), *aurrera* (*aurrera* + *tu*), *edertu* (*eder* + *tu*), *garbitu* (*garbi* + *tu*), *lotsatu* (*lotsa* + *tu*), *ugaritu* (*ugari* + *tu*), *zaitu* (*zati* + *tu*), e.a.

(17) Katea *s*, *z+tu* deneko partizipioekin gutxiagotan jaso ditugu *-teen*-dunak 01/02-ren hizkeran, baina azaldu dira tarteka-marteka eta 02-ren ahontan beti: *austéen* - *austéia* - *austéeeko*, *mostéen* - *mostéia* - *mostéera*, *postéen* - *postéeeko*, e.a. Aditz oinean ere txistukari frikari apikaria dagoenez gero, aditz izena eratzekoan igurzkarari biren ordez bat gera dadin ahoskera erraztera datorren bilakaera dirudi (*-tzeen* *-teen*). Antzera moldatzen dira *asi*, *azi* [aší] eta *ichi*, *itzi* [itʃi]-ren aditz izenak ere.

Gogoratu, horien parean 03/04-ren hizkerako beste hauek: *moskétan* - *moskétara*, *poskétan* - *poskétia*, *puskétan* - *puskétako*, *uskétan* - *uskétia* - *uskétako*, e.a.

(18) Oñaticik kanpo ere, Azkuek (MV: I, 281) bildu zuen horrelako daturik bizkaieraren eremuan «Cuando al determinante verbal *tu* precede una consonante sibilante —s, z, x— o una compuesta de dental y sibilante —ts, tz, tx— generalmente queda el *tu* no sólo con el derivativo *te*, sino hasta con *tze*. (...) *Poztzen* dicen en Berriz (B) y otros pueblos cercanos. (...)».

(19) Egungo hizkeran bildutako beste hauek ere horien parekoak dira: *eskástu* / *eskáxtu* - *eskásketan* / *eskáskétan* - *eskásketia* / *eskáskétia*, *karútu* - *karúketan* - *karúketia*, *lisótu* - *lisóketan* - *lisóketia* - *lisóketako*, *sikátu* - *sikáketan* - *sikáketia*, *txupátu* - *txupáketan* - *txupáketia*, e.a.

Hauexek zerrendatzen ditugu hemen adibide moduan:

3.2.1. -atu *diren partizipioak*

aitatu	aitaquetan	aitaquetia
ascatu	ascaquetan	ascaquetia
billatu	billaquetan	billaquetia
escatu	escaquetan	escaquetia
gozatu	gozaquetan	—————
jocatu	jocaquetan	jocaquetia
luzatu	luzaqueetan	luzaqueetia
necatu	necaquetan	necaquetia
parcatu	parcaquetan	parcaquetia
sacatu	sacaquetan	sacaquetia
sendatu	sendaquetan	sendaquetia
aserratu	aserraquetan	aserraquetia
azpiratu	azpiraquetan	azpiraquetia
aurreratu	aurreraquetan	aurreraquetia
batiatu	batiaquetan	batiaquetia
bedeincatu	bedeinkaquetan	bedeinkaquetia
beeratu	beeraquetan	beeraquetia
beguiratu	beguiraquetan	beguiraquetia
gogoratu	gogoraquetan	gogoraquetia
icaratu	icaraquetan	—————
urreratu	urreraquetan	urreraquetia ²⁰

Gaur egun ere berdin-berdin moldatzen dira *-atu* *diren* partizipio hauek: *berátu - beráketan - beráketia - beráketara, eskátu - eskáketan - eskáketia, ondátu - ondáketan - ondáketia - ondáketako, osátu 'sendatu' - osáketan - osáketia*, e.a. Izagirrek ere horrelako-
xeak dakartza.

E eta *O*-n bildu den corpusean *parcatu* partizipioaren ondoan bi bide dira aditz izenak eratzeko: cf. *parcaquetan - parcaquetia - parcaquetaco - parcaquetiarren* eta *parcaitan, parcaitaco - parcaitacua*. Azkenengo hauek merezi dute, gure ustez, aipamenik.

3.3.2.1. atalean sailkatu ditugun *-itan*-erako aditz izenen parekoak dirudite eta, beraz, *parcau* bezalako partizipioa legokie, baina ez da horrelakorik idoro eskuizkribuetan, beti *parcatu* baizik. *-Itan*-dun aditz izenen aldeko aukera, gainera, oso gutxitan egiten da testuotan (birritan edo, oso oker ez bagaude), beste guztietan *-quetan*-dunak bildu dira eta salbuespenok ez dute, horrenbestez, aparteko indarririk beste adibide guztion ondoan. Gaurko egunean ere *-ketan*-ekin moldatzen dira hizkera honetan jarduten dutenak, baina hitz hasierako herskaria ahostuna da, *E* eta *O*-n ez bezala: *barkátu - barkáketan - barkáketia - barkáketako - barkáketiagaz - barkáketiarren*, e.a. Parekoak Izagirreren hiztegian ere: «*barkátu, 'barkáketan'*: perdonar (Cl., Azpilleta)».

(20) Horien ondoan baita honako beste hauek ere: *conturatu, bereganaquetan - bereganaquetaco, erdibiraquetan - erdibiraquetaco, madaricatu, oratu - oraquetan, pecatu - pecaquetaco, pillaqueetan, zeñaqueetan*, e.a. Gure berriemalen hitzetan, Oñatin ez da *billatu* esaten gaur egun. Horren lekuan *topau* esaten da. *Gozatu* aditzak, berriz, 'lasaitu, baretu' esanahia du eskuizkribuetan.

Gainera dezagun, bidenabar, hiztun batzuen egungo hizkeran partizipioa *-atu* egiten duten zenbait maileguk tinbre bereko bi bokal agertzen dutela bata bestearen ondoan bai partizipioan eta baita aditz izenetan ere, hau da, *-aatu*, *-aaketan*, e.a. Mailegu zaharren itxura dute hauek ere eta 3.2.1. atal honetan sailkatu ditugun beste aldaeren pare-parean lirateke guretzat. Hona hemen batzuk: *aizáatu - aizáatuta - aizáaketan*, *aidáatu - aidáatuta - aidáaketan*, *brintzáatu - brintzáatuta - brintzáaketan*, *eráatu - eráatuta - eráaketan*, *galbáatu - galbáatuta - galbáaketan*, *latróntxaatu - latróntxaatuta - latróntxaaketan*, *maittáatu - maittáatuta - maittáaketan* (01), *pilláatu, pilláatuta - pilláaketan*, e.a. Izagirrek ere bildu zuen horrelako adizkirik: *aidáatu, aizáatu, auspáatu, eráatu, koipáatu*, e.a. Horien ondoan baita, haatik, *sarátu / saráatu - saráaketan, trangáatu - trangáaketan / trangáitten* ere.

3.2.2. -tu diren partizipioak (katea V, r, s, z+tu denean)

aitu/aditu	aiquetan	———, aiquetiagaz
aztu/aaztu,	azquetan, aaztzaca	——— aazturic/azturic
biurtu/viurtu	biurquetan	biurquetia
gueitu	gueiquetan	gueiquetia
naastu	nasquetan	——— nasturic/naasturic
oitu	oiquetan	oiquetia
ostu	osquetan	———
zartu/zaartu	zarquetan	———
aguertu	aguerquetan/aguertzen	aguerquetia
anchitu	anchiquetan	anchiquetia
aurquitu	aurquiquetan	aurquiquetia
autoritu	autorquetan	autorquetia
garbitu	garbiquetan	garbiquetia
guelditu	gueldiquetan	gueldiquetia
guichitu	guichiquetan	guichiquetia
indartu	indarquetan	indarquetia
jarraitu	jarraiquetan	jarraiquetia
otzitu	———, otziquetara	otziquetia
sinistu	sinisquetan	sinisquetia
ucutu	ucuquetan	ucuquetia
aberastu	———, aberasquetaco	———, aberasquetiarren
erregutu	erreguquetan	erreguquetia
erruquitu	erruquiquetan	———
ezagutu	ezaguquetan	ezaguquetia
ichusitu	ichusiquetan	———
ugaritu	ugariquetan	ugariquetia
———	bereganaquetan	———
———	erdibiraquetan	———
ezebereztu	———	ezeberezquetia

Gaur egungo hizkeran ere beste hainbeste: *aundítu - aundíketan - aundíketia*, *gorítu - goríketan - goríketia*, *txikítu - txikíketan - txikíketia*, *gogórtu - gogórketan - gogórketia*, e.a. Antzera Izagirrek bildutakoak ere (cf. *argítu, aundítu, gorítu*, e.a.).

Komeni da, bidenabar, atal honetan azaldu zaizkigun adizki batzuren inguruko hainbat argibide ematea.

Batetik, *aztu* - *azquetan*, *nasquetan* - *nasturic*, *zartu* - *zarquetan* - *zarquetia* eta *ostu* - *osquetan* bezalako adizkiekin egin dugu topo. Joera nagusiaren kontrako adibideak dirudite, silaba kopuruari so egiten baldin badiogu behintzat, bi silabadun partizipioak direla ematen baitu. Aditz izena inesiboan eratzerakoan, aitzitik, partizipioa *-tu* egin eta hiru silabadunak diren adizkiak hartzen duten bidea aukeratzen dute, hots, *-quetan* erantsi aditz oinari.

Alabaina, azaltzeko moduko salbuespenak direlakoan gaude. Bokal arteko *b*-aren galera tarteko, berez bi bokal behar duten lekuan, bakarra idaztea litzateke hemen gertatuko eta ondorioz, partizipioak silaba bat gutxiago daukala eta bi silabaduna dela ematen du. Hori dela eta, batzuetan *aaztu*, *zaartu*-ren ordez, *aztu*, *zartu*... bezalakoak ere idoro dira. Antzerako azalpena eman liteke *nasquetan*-en aurrean ere. Eskuizkribuetan bertan, gainera, bildu dira bokal luzeari eusten dioten aldaerak: cf. *aaztu*, *aazturic*, *aazturicaco*, *aaztzaca*, *naastu*, *naasturic*. Datuok eurok nahikoa dira, beraz, agerian jartzeko partizipioa berez hiru silabaduna dela eta ez biduna. *Ostu* - *osquetan* adizkiek ere horien kideak dirudite. Haatik, arakatutako bi testuotan ez da bokal luzedun, hau da, **oostu*, **oosquetan* bezalako adizkirik jaso.

K. Izagirrek eskaintzen dituen adizkiak eta egungo hizkeraren corpora osatzen dutenak erabat bat datoz *E* eta *O*-n jasotakoekin: *-ketan*-en bidez eratzen dute aditz izena. Izagirrek hiru silabadun partizipioak jaso zituen aipatu adizkiekin: «*aástu*, *aásketan*: olvidar (Azpilleta)...»; «*saártu*, *sáarketan*: envejecer(se) (P. Urc.)...», «*saártu*, *sáarketan*: envejecer (Arricruz)»; era berean «*naástu*, *naásketan*: mezclar (Cl., P. Urc.)» eta «*oóstu*, *oósketan*: hurtar (...)». Berdin-berdin egungo hizkeran ere.

Antzerako azalpena eskainiko genuke *biurru* / *viurru* - *biurquetan* - *biurquetia*, *gueitu* - *gueiquetan* - *gueiquetia* eta *oiu* - *oiquetan* - *oiquetia*-ren erako aldaeren gainean ere. Partizipioaren silaba kopuruari so eginez gero, bokal arteko *-b*-a ez ahoskatzeak diptongoari eman dio bide eta bi silabadun partizipioak dirudite *biurru*, *gueitu* eta *oiu*-k ere. Kontua da aditz izena antolatzerakoan ez dutela jokatzeko bi silabadun eta *-tu* diren partizipioak bezala, hiru silabadun eta *-tu*-dunak bezala baizik eta *-quetan* egiten dute aditz izena, azken finean horixe dira eta.

Absolutu mugatuan *oitzéia*, *oitzéila* dakar Izagirrek, baina horien ondoan *geittu*, *géiketia*. Bilduma horretan ez dator, ordea, *E* eta *O*-n jaso diren *biurru* / *viurru* - *biurquetan*, e.a.-en pareko daturik. Egungo hizkeran ere oso antzera: *biúrketan* - *biúrketia*, *géiketia* eta *oikétia* baina baita *oitzéia*²¹ ere.

Aitu - *aiquetan* - *aiquetia* eta *leundu* - *leunquetan* (ikus 3.2.3. atala) adizkiei lotuko gatzazkio bigarrenik. Euskaraz sarritan suertatu oi den moduan, bokal arteko herskari ahostuna galdu eta diptongoari egin zaio leku adizki horietan, antza. Honela, berez hiru silabadunak diren partizipioak bi silabadun bilakatu dira: *aditu* > *aitu* eta *legundu* > *leundu*. *E* eskuizkribuetan idoro da, gainera, azalpenori egiaztatzeko modu-

(21) *Biúrru* 'escurrir' eta *biúrritu* 'torcer, torcedura' adierazteko erabiltzen dira Oñatin.

Oitzéen - *oitzéia*, e.a. nagusi 01/02-ren hizkeran. *Oikétan* - *oikétia*, e.a. ere bai baina gutxiagotan, antza.

ko daturik (cf. *aditu* eta *legundu*). Aditz izena eratzekoan, ordea, hiru silabadunen antzera jokatzeko dute (cf. *aiquetan* - *aiquetia* - *aiquetara* - *aiquetiagaz*, *leunquetan*).

Ahozko hizkeraren corpusean bildu ditugun datuak ez doaz bide horretatik.²² Adierazi dugu, dagoeneko 3.1. atalean, 01/02-ren hizkeran bi eratara esaten direla aditz izenok, *-tzeen* / *-tzen* eta *-ketan*-en bidez, alegia: *léundu* - *leuntzéen* - *leuntzéia* - *leuntzéeke* - *leuntzéiaatik* - *leuntzéiarren*, e.a. eta baita *leunkétan* - *leunkétia* - *leunkétako*, e.a. (askoz gutxiagotan bada ere). 03/04 informanteek, berriz, gehiagotan *leunkétan* - *leunkétia* - *leunkétara*, e.a. baina baita *leuntzéen* / *leuntzén* - *leuntzéia* - *leuntzéeke* / *leuntzéeke*, e.a. ere.

Azkenik, atal honetan ohizkoak diren *aguertu* - *aguerquetan* adizkien ondoan joera nagusitik aldentzen dela dirudien *agertzen* bezalako adizkia ere bildu da *E*-n. Partizipioari eta *-tzen* markari begiratuz gero, 3.1.ean aurkeztutako datuetan zeuden aditz izenen parekoa ematen du. Hala ere, bere partizipioa ez da bisilabaduna hiruduna baizik eta ez dakigu, horrenbestez, non egokitu honelako salbuespen bat. Nolanahi ere, idazkietan bertan ere oso gutxitan aukeratzen da (birritan oso oker ez bagaude) eta ez luke indar larregirik beste adibideen ondoan, *agerquetan*, *aguerquetaco*, e.a.-en moduko ondoan, alegia.

Beranduagoko ahazko hizkeraren corpuseko datuak *-ketan*-en bidez eratzeko dira beti: *agértu* - *agérketan* - *agérketia* - *agérketako*, e.a. Izagirreraren hiztegian datozenak ere halaxe antolatzen dira (cf. *agértu*, *agérketan*).

3.2.3. -du diren partizipioak (katea 1, n+du denean)

aguindu	aguinquetan	aguinquetia
apaindu	apainquetan	_____
bialdu/vialdu	bialquetan	bialquetia
bigundu	bigunquetan	_____, bigunquetiarren
estald	estalquetan	_____
ezcond	ezconquetan	ezconquetia
illundu	illunquetan	_____
itandu	itanquetan	itanquetia
lagundu	lagunquetan	lagunquetia
legundu/leundu	_____, leunquetaco	_____
ordendu	ordenquetan	_____
usteld	ustelquetan	_____
zabaldu	zabalquetan	zabalquetia
zucendu/zuzendu	zucenquetan/zuzenquetan	zuzenquetia
deseguindu	deseginquetan	deseginquetia
orapild	orapilquetan ²³	_____

Bide berdinetik doakigu hizkera egun ere: *epéldu* - *epélketan* - *epélketia*, *astíndu* - *astínketan* - *astínketia*, *bigúndu* - *bigúnketan* - *bigúnketia* - *bigúnketiarren*, *motéldu* - *motélketan* - *motélketia* - *motélketako*, e.a. Izagirreraren datuak ere ez dute alderik (cf. *agíndu* - *agínketan*, *lagúndu* - *lagúnketan*, *sabéldu* - *sabélketia*, e.a.).

(22) Gure berriematek *aditu* esan ordez maileguaren, hots, *entendiu*-ren alde egin dute esanahi hori adierazteko.

(23) *Beguitandu*, *compoundu*, e.a. ere bai. 'Apaiz egin' esanahiarekin dator *ordendu* eskuizkribuan. Egungo hizkeran ere horretarako erabiltzen da adizki hori.

3.3. Aditz izena inesiboan *-tan* (*-etan* / *-eetan*, *-itan*) egiten dutenak

Atal honetan eskaintzen diren aditz izenak bi azpimultzotan banatu ditugu. Izan ere, euren ezaugarriak ez dira berdinak: batzuk maileguak dira baina beste batzuk ez, partizipioaren bukaera eta silaba kopurua ere ez datoz bat. Hala ere, antzera antolatzen dituzte denek aditz izenak inesiboan.

3.3.1. Aditz izena inesiboan *-tan* (*-etan* / *-eetan*) egiten dutenak

-E-dun partizipioa duten aditz jatorrak dira. Oso gutxi dira *E* eta *O*-n azaltzen direnak (bakarrik bi silabadun partizipioak dituztenak bildu ahal izan dira) eta euskaraz, berez ere, ez omen dira asko. Hori dela eta, den-denak dakartzaga hona:

ase	aseetan	_____
bete	beteetan/betetan, betetaco	_____
	betetarañaco	
erne	_____	ernetia
erre	erretan, erretaco	erretia
gorde	gordeetan/gordetan, gordetara	gordetia, gordetiarren

3.3. atalean egokitutako adizkiek aditz izena inesiboan *-tan* egiten dutela badio-gu, partizipioa *-e-z* bukatzen denez gero, honako hauetan *-etan* daukagu eta ez *-itan* hurrengo azpiataleko (3.3.2.-eko) adizkietan bezala. Corpuseko adizki batzuetan *-eetan* ere bai, bokal luzedun aldaerak jaso diren heinean: cf. *aseetan*, *beteetan*, *gordeetan*.

Bildutako datuak gutxi samar dira eta ez gaude, tamalez, bokal elkarketa hori azaltzeko moduan. Bakarrik aipatu kideak diruditen hainbat adizki zerrendatzen direla Landuchioren hiztegian, *-ytan* (*-aytan*)-en bidez eraturako aditz izenak, alegia (cf. *bete* - *betaytea*, *erre* - *erreytea* / *erraytea* - *errayteco*, *gorde* - *gordaytan*, e.a.). Agerian jarri eta azpimarratu nahi genuke, horrenbestez, parekotasun hori.²⁴

Gaur egun, ostera, *-ten*-dunak nagusitu dira, *-tan* (*-etan* / *-eetan*) > *-ten* bilakaera tarteko: *áse* - *aséten*, *béte* - *betéten* - *betétia*, *érne* - *ernéten* - *ernétia*, *érre* - *erréten* - *errétia*, *górde* - *gordéten* - *gordétia*, e.a. Izagirreren bilduman ere halakotzeko aditz izenak datoz orokorrean (cf. *ase* - *aséten*, *erne* - *ernéten*, *erre* - *errétia*, *gorde* - *gordéten*, *gordéti/a*). Haatik, baita *bete* - *betéten* / *beteetan* bezalakoak ere. Oñatiko Araotz auzoan jasotakoa omen da aldaera hori eta *E* eta *O*-n aurkitutakoen berdina da.

3.3.2. Aditz izena *-tan* (*-itan*) egiten duten adizkiak

Aurrekoak ez bezala adizki hauek maileguak dira guztiak, mailegu berriak, hain zuzen ere. Ez, baina, portaera berdinekoak. Euren partizipioari so eginez, bi azpisail egiteko moduko datuak ditugula iruditu zaigu. Honela, batzuk partizipioa *-au* egiten duten bitartean (*-atu* > *-adu* > *-au*), beste batzuk *-idu*-dunak dira. Multzorik beteena da zalantzarik gabe:

3.3.2.1. Partizipioan *-atu* > *-adu* > *-au* diren maileguk osatzen dute lehen azpimultzoa, gaztelerazko lehen konjugazioko adizkiek, alegia. Ugari samar dira eskuizkribuetan barrena (3.3.2.2. multzokoak baino gehiago) eta bi, hiru, lau, bost

(24) DLC-ko adizkien itzalean, oru zaigu *-tan*-en ordez **-itan* > **-etan* izan zitekeela berez aditz izenok eratzeko marka: *bete* + **etan* > *beteetan* (cf. *aseetan*, *gordeetan*, e.a.). Batzuetan, *beteetan* > *betetan*-eraino jarraitzen du bilakaerak. Sakonago aztertu beharreko proposamen bat besterik ez da, noski.

eta sei silabadun partizipioei dagozkien aditz izenak jaso ahal izan ditugu. Hona hemen batzuk:

amau	amaitan	amaitia
contau	contaitan	contaitia
gozau	gozaitan	gozaitia
jantau	juntaitan	juntaitia
tragau	tragaitan	tragaitia
acabau	acabaitan	acabaitia
confesau	confesaitan	confesaitia
errezau	errezaitan	errezaitia
ezcutau	ezcutaitan	_____, ezcutaitarren
predicau	predicaitan	predicaitia ²⁵
acomodau	acomodaitan	acomodaitia
asegurau	aseguraitan	_____, aseguraitarren
considerau	consideraitan	_____
erretirau	erretiraitan	erretiraitia
manifestau	manifestaitan	_____
_____	imposibilitaitan	_____
menospreciau ²⁶	menospreciaitan	menospreciaitia
/menosprecidadu	/menospreziatan	
reverenciau	reverenciaitan	_____

3.3.2.2. Partizipioa *-idu* egiten duten maileguak dira bigarren multzo honetan zerrendatu ditugunak, gaztelerazko bigarren eta hirugarren konjugazioko adizkiak, hain zuzen. Hiru, lau eta bost silabadun partizipioak dituzten aditzak dira guk aurkitutakoak. Hauexek dira horien artean batzuk:

corridu	corritan	corritia
movidu	movitan	_____
sentidu	sentitan	_____
servidu	servitan	_____
sufridu	sufritan	sufritia
asistidu	asistitan	asistitia
detenidu	detenitan	detenitia
escribidu/escrividu	escribitan	_____
mantenidu	mantenitan	mantenitia
padecidu	padecitan	_____
errecividu/errezividu	errecivitan/errezivitan	errecivitia/errezivitia
/errecibidu		/errecibitia
_____	_____, errepaitaco	_____
introduzidu	_____	_____
obedecidu	obedecitan/obedezitan	obedecitia/obedezitia

Beraz, tankera honetako aditz izenak sortzen dira inesiboan *-atu* > *-adu* > *-au* erako partizipioetan: *amau* - *amaitan* - *amaitia*, *jantau* - *juntaitan* - *juntaitia*, *tragau* -

(25) Partizipioaren bukaerari eta aditz izena eratzeko markari begiratuz gero, zerrenda honetako adizkien artean egokitze modukoak dira beste hauek ere: *izentau* - *izentaitan* - *izentaitia*, *barriztau* - *barriztaitan* - *barriztaitaco* - *barriztaitava*, *guizurtaitan*. Ez da, dena den, multzo zabala.

(26) Ohar gaitezen, halaber, E-n *menosprecidadu* datorrela (behin bakarrik) *menospreciau*-ren ondoan, *-atu* > *-adu* > *-au* bilakaera bete gabeko emaitza, alegia.

tragaitan - *tragaitia*, e.a. Berdinak *-idu* erako partizipioetan ere: *corridu* - *corritan* - *corritia*, *detenidu* - *detenitan* - *detenitia*, *mantenidu* - *mantenitan* - *mantenitia*, e.a.

Aditz izenak inesiboan eratzeko marka *-tan* dela esaten baldin badugu eta aipatu adibideei marka hori gehitzen baldin badiugu, samur asko ateratzen dira, noski, *corritan*, *cumplitan*, *sufritan*, e.a. bezalako adizkiak. Azken horietan *i* bokala partizipioarena da, antza (*corridu*, *cumplidu*, *sufridu*, e.a.). *-Atu* > *-adu* > *-au* erako partizipiodun aditzetan (*amau*, *juntau*, e.a.), aldiz, ez eta larri samar gabilta marka horren aurrean dagoen *i* bokalaren inguruko argibiderik eskaintzeko (*amaitan*, *juntaitan*, e.a.). Adizki horietan, dirudienez, *i* bokala ez da berezkoa eta *-tan*-en bidez eratzen badira, ez dauka aditz izen horietan zertan agerturik. Haatik, hortxe dago. Horrenbestez, zilegi litzateke proposatzea *-idu* diren partizipioen analogiaz, hots, *cumplidu* - *cumplitan*, *sufridu* - *sufritan*, e.a.-en tankerako adizkien analogiaz eratu direla *amaitan*, *juntaitan*, e.a. bezalakoak, *i* bokala berezkoa ez izan arren. Beste irtenbide bat, berriz, honako haxe izan daiteke: **-etan* > *-itan* hartu aditz izen hauek sortzeko markatzat. Horren oinarri, *DLC*-n baldintza berberak betetzen dituzten *acabadu* - *acabaytea*, *negatu* - *negaytea* e.a. eta *partidu* - *partietea*, *mantenidu* - *mantenietea*, e.a. bezalako aditz izenen antolaketa, zeintzuk **-etan* > *-ytan* eta *-etan*-en bidez eratzen diren. Era berean, egungo hizkeran jaso diren *mobíu* - *mobíitten* - *mobíittia*, e.a. bezalako adizkiak ere.

Gaur eguneko jardunean ez dira berdin esaten Oñatin arestian agertu ditugun adizkiok eta *-tan* (*-itan*) > *-itten* bilakaera gauzatu da bai *-atu* > *-adu* > *-au* diren partizipioetan eta baita *-idu* direnetan ere: *faltáitten*, *kantáitten*, *juntáitten*, e.a., *mobíu* - *mobíitten* / *mobíitten* - *mobíittia* / *mobítia*, *sentíu* - *sentíitten* / *sentíiten* - *sentíittia* / *sentítia*, *manténiu* - *mantéñitten* - *mantéñittia*, e.a. *-Idu* partizipioetan, gainera, *-idu* > *-iu* ahozko hizkeran, bederen. *Afáldu* eta *báskaldu*-ren aditz izenak ere *-itten*-en bidez eratzen dira: *afáldu* - *afáitten* - *afáittera*, *báskaldu* - *báskitten* - *báskittera*, e.a. Izagirrerren hiztegiko datuak ere bide beretik dabilta, nahiz eta ez dakarren tankera honetako adizki askorik (cf. *bautítau* - *bautítaitten*, *eskútau* - *eskútaitten*, *moldau* - *moldáitten*, *perráu* - *perráitten*, *sasíu* - *sasíitten*, *uníu* - *uníitten*). Araotzen *asmaatan*, *pensaatan* entzun omen zuen Azkuek (cf. MV: I, 71). Ildo beretik, Izagirrek ere badakar Araotzen esaten omen diren *kausáatan* eta *txupéetan eíñ* 'en el juego del calderón'. Egungo adizkiak, *asmáuten*, *kontáuten*, *eskríbiuten*, *sentíuten*, e.a. bezalakoak entzuten zaizkie araoztarrei.

3.4. Aditz izena inesiboan *-ten* egiten duten adizkiak

Partizipioan *-a*, *-i*, *-o* eta *-n* (*-iñ* < *i+n*), *-ll* (*-ill* < *i+l*) duten aditz jatorrak egokitu ditugu hemen. Partizipioa *-i*-rekin amaitzen dutenek osatzen dute denen artean datu multzorik luzeena. Bi multzotan banatu ditugu bokalez edo kontsonantez amaitu partizipioa:

3.4.1. Partizipioan *-a*, *-i*, *-o* diren adizkiak

Partizipioan *-a* diren oso adibide gutxi bildu da. Honako hauek besterik ez: *bota* - *botaten* - *botatia* - *botateco* - *botatera* - *botatiagaz* - *botatiarren*, *etara* - *etaraten* - *etaratia* - *etarateco* - *etaratera* - *etariagaz* - *etariagatic*. Egungo hizkeran ere antzera samar esaten dira adizkiok: *atara* / *etara* - *ataraten* / *etaraten* - *ataratia* / *etaratia*, *bota* - *botaten* - *botatia*, e.a. Izagirrerren hiztegiko datuak ere bat datoz.

Partizipioan *-i* diren adizkien artean, berriz, ugari samar dira bildutakoak. Bi, hiru eta lau silabadun partizipioei dagozkien aditz izenak jaso dira. Hona hemen guk jasotakoen artean batzuk:

asi	aşiten, asiteraño	asitia
ausi	ausiten, ausiteco	ausitia, ausitiarren
azi	aziten	_____
busti	bustiten	bustitia
ichi 'cerrar'	ichiten, ichitera	_____
itzi 'dejar'	izteen/izten, izteeco/izteco, iztetic ²⁷	izteia, izteiarren
vici/vizi	_____	vizitia, vizitiarren
ebagui	ebaten	ebatia
ecarri	ecarten, ecarteco	ecartia, ecartiagan
ecusi	ecusten, ecusteco	ecustia, ecustiarren
ibilli	ibilten, ibilteco	ibiltia, ibiltiarren/ibilltiarren
ifini/ifiñi	ifinten, ifinteco	ifintia, ifintiarren
itzuli	itzulten	itzultiagaz ²⁸
jaachi/jachi 'bajar'	_____	_____, jaachiagaz
jaregui	jareguiten	jareguitia
jasarri	jasarten	jasartia
erabagui	erabaguiten	erabaguitia
erabilli	erabilten	erabiltia
eragotzi	eragozten	_____, eragoztiarren
esquini	esquinten	_____, esquintiagaz
irabaci/irabazi	irabazten	irabazia
iracurri	iracurten	iracurtia
irauntsi	irauntsiten ?/iraunsten iraunsteco	irauntsitia
iratzarri	iratzarten, iratzarteco	_____, iratzartiarren
itzungui	_____, itzunguiteco	itzunguitia ²⁹

(27) 'Ekin' adierazten du idazleak *asi*-rekin eta *azi*-rekin, berriz, 'haundi egin'. Gaur egun, ordea, frikari apikari ahoskatzen dira txistukari biak bai bokal artean (partizipioan) eta baita katea *Vs, z+t* denean ere (aditz izenetan): *ási - astéen - astéa*, e.a. Bat datoz honetan Izagirrerren datuak ere.

Ichi 'cerrar' eta *itzi* 'dejar' esanahiarekin erabiltzen dira *E* eta *O*-n. Oñatin, egun, berdin ahoskatzen dira biak: *itxi* [itʃi]. Alabaina, aditz izenetan igurzakaria apiko-albeolarea da eta ez sabaiaurrekoa: *istéen / istén - istéa - istéeko / istéko*, e.a. Izagirrek ere *itxi* dakar esanahi bi horiek adierazteko, baina aditz izenetan bustidura eta guzti, sabaiaurrekoa, alegia, [ʃ] >x<: *ixtéila, ixtéko*, e.a. Kontuan izan dezagun, dena den, Araotz eta ondoan dagoen Urruxola auzoetan bildurako aditz izenez ari dela eta egon daitekela Oñati eta horko datuen artean alderik, bustidura hortik dagokionez behintzat.

(28) Idazleak era honetan darabil *itzuli* aditza: «(...) Curutzeco edo Redencinoco Sacrificioan Jesus Divinoac Mundutarren vistan eta aguirian *itzuli eben* bere Odol preciosua, (...)», (0, 3). Egun Oñatin, *irauli* adierazten du: *burdixa itzúli / itxúli xate*. Halakoxe esanahiarekin ezagutu zuen Izagirrek ere.

01/02 berriemaleek ekintza iragangaitza adierazteko *jaátzi* [jaatsi] 'bajar' esaten dute: *jaátzi - jaásten - jaástia - jaásteko*. Iragankorretarako, berriz, *e(r)étzi* [eetsi] darabilte: *e(r)étzi - e(r)ésten - e(r)éstia - e(r)ésteke*. Izagirrerren datuak ere bat datoz.

(29) Baita beste hauek ere: *jagui - jaguiten - jaguitia - jaguitian - jaguiteco, jantzi - jantziten / jaxten - jantzitia, jaazteco / jazteco - jaaztera / jaztera, jausi - jausten - jaustia - jausteco, josi - josten - jositiagaz, eretsi - eresten - eresteco - erestia - erestiarren, erosi - erosten - erostia - erostiarren, etorri - etorten - etortia, equi - equiten - equitua - equitiagaz, ezarri - ezarten - ezartia - ezarteco / ezarteco, icasi - icasten - icasteco - icastera, idegui - ideten - ideteco, iritzi - iriztia - irizteco - iriztiarren, eracussi - eracusten - eracustia, e.a.*

Hemen agerian jarritako adizki gehientsuenok *-ten* egiten dute aditz izena. Bi silabadun partizipioak dituzten hainbat aditzek, gainera, partipioaren *-i* bukaerari eutsi egin diote aditz izena sortzerakoan (cf. *asi - asiten - asitia, busti - bustiten - bustitia, josi - jositiagaz*, e.a.). Alabaina, *-i* bokala gordetzen ez denetan, bilakaera berezi samarra antzematen zaio partizipio bisilaboen aditz izenari. Honela, eskuizkribuetan datorren *itzi* aditzak galdu egiten du *-i* hori eta bi bide hartzen ditu, *-ten-dun* adizkiak ezezik, *-teen-dunak* ere badarabil eta (cf. *itzi - izteen / izten, izteeco / izteco, iztera*, e.a.). Horien ondoan, absolutu mugatuan *izteia* eta *izteiarren*, noski. Bi baino silaba gehiagodunak diren partizipioetan, berriz, ez da aipatu bilakaera ageri duten aldaerarik bildu (cf. *ecarri, ebagui, igarri, ifini, jasarri, ecusi*, e.a.). Horietan ez zaio hainbeste eusten *-i* bokalari. Bi eratako datuak daude, hala ere (*jaregui - jareguiten, erabagui - erabaguiten* baina *ebagui - ebaten - ebatia, erabili - erabilten - erabiltia*, e.a.) eta adizki batzuetan, gainera, bi aukerak bildu dira: cf. *irauntsiten?* / *iraunsten*.

Era berean, aipagarriak dira horien artean *jaazteco - jaaztera* bezalako adizkiak *jazteco, jaztera*, e.a.-en parean. Egun, ez dugu horrelako daturik bildu orainartekoan. Izagirrek ere ez dakar horrelakorik; cf. *jantzi - jástela / jástila - jástera - jastiarren*, e.a.

Oso antzerakoak dira egungo hizkeraren corpusean bildutako aditz izenak ere, baina ez dira berdinak aditz batzuei dagokienez. Gehienek *-ten* egiten dute aditz izena eta horien artean batzuk partizipioaren bukaerako *-i* bokalari eutsi egin diote: *ebái - ebáitten - ebáittia, ézi - ezíitten - ezíttera, já(g)i³⁰ - já(g)iten - já(g)ittia / jáiki - jáikitten - jáikittia, járei - járeitten / járeten - járeittia / járetia, itxúngi - itxúngitten - itxúngittia - itxúngitteik, erábai - erábaitten - erábaittia*, e.a. Haatik, gehienek galdu egiten dute *-i* bokal hori: *ikúsi - ikústén - ikústia - ikústeko, ifíni - ifíntten - ifínttia, jasárrri - jasárten - jasártia - jasárteko*, e.a. Izagirreraren datuak ere parekoak dira.

Beste hainbatetan partizipioaren *-i* galdu eta *-tzeen / -teen* marken bidez eratzen dira aditz izenak (bokal luzedun adizkiak, alegia). Katea *Vs*, *z+i* deneko partizipio bisilabotan betetzen da aldaketa hori, antza. Horrelaxe gertatzen da *ási, ázi [asi], áusi, ázi, bústi* eta *ítxi*-rekin, gure datuak zuzenak badira:³¹ *ási - astéén / astén - astéia - astéeko, ítxi - istéén - istéia - istéeko - istéerik*, e.a. Izagirrek ere datu berdinak dakartza (cf. *asi, ausi, busti* eta *itxi* baina *ezi - ezítteko*).

Partizipioan *-o* direnen multzoan silaba bakardun, bi eta hiru silabadun partizipioak dituzten adizkiak datoz *E* eta *O*-n. Ez ditugu asko aurkitu:

jo	joten/ioten, jotera	_____
igo	igoten, igoteco	igotia
ito	itoten, itoteco	_____
jaio	jaioten, jaioteco	jaiotia
jaso	jasoten, jasoteco	jasotia, jasotiarren
jauso	jausoten, jausotera	_____
irago	iragoten, iragoteco	iragotia, iragotiagaz
izio	izioten, izioteco	iziotia

(30) Hiztun batzuek *já(g)itten - jáittia - já(g)itteko* erako adizkiekin jarduten dute oraindik gaur egun, baina gero eta gehiago errotoaz ari dira *jáiki* aditza eta berari dagokion aditz izenak: *jáikitten - jáikittia*, e.a. Bi erabilerak dakartza Izagirrek ere; cf. *jáli, jálitteko* eta *jaiki, jáikina, jáikitten*, e.a.

(31) *Busti* aditzari dagokionez, ongi samar irauñ dute oraindik *bustíten bustítia - bustítteko* bezalakoek *bustzéén / bustéén - bustzéia / bustéia*, e.a.-en parean. Horien ondoan beste hauek ere esaten omen dira noizean behin: *asíiten - asítia, ausíiten - ausítia, itxíiten*, e.a.

Egun ere oso antzera esaten dira hauek. Hala ere, *jaixo* - *jaixoten* - *jaixotia* bezalakoak ditugu *i+o* elkarketetan hitz barruko yod eta guzti. *Izio*-rekin, berriz, «(...) Jaungoicuac *izioten badentsa* bere biotzian su miragarritzco au (...)», (E, 74) dator eskuizkribuan. *Izifotu* / *ixifutu* / *ixifutu* - *ixifuketan* / *ixifuketan* - *ixifuketia* 'encender' Oñatin, gaur egun. Parekoak dirudite, beraz.

Bestalde, hemen zerrendatutako *jaso* / *jauso* aditzen inguruan esan nahi genuke Oñatin erabat hedatua dagoela gaur egun *jaáso* 'levantar' esateko: *jaáso* - *jaásoten* - *jaásotia* - *jaásoteko*. Izagirrek bi eratako aldaerak entzun zituen (*jaáso* eta *jaso* - *jaásoten*, *jaásota*, e.a). Eskuizkribuetan, berriz, bi modutara adierazten du idazleak esanahi hori, hots, *jaso* eta *jauso*-ren bidez: «(...) zabaldu eta *jaso zituban* bere escubac Arbola debecatura (...) », (O, 4) «(...) eta Jesu Christo gure Jaunac *jauso eben* Sacramentu Šantubaren dignidadera (...)», (O, 133). Esanahi berdin horren aurrean geure buruari galdetu diogu *jauso* adizkian gertatutako bokalen arteko asimilazioaren ondorio ez ote diren egungo *jaáso*, *jaásoten*, *jaásotia*, e.a.

3.4.2. Partizipioan -l (-ill), -n (-iñ) diren aditzak

-L-dun partizipio bakarra *jaso* da eskuizkribuetan (-ill < *i+l*): *ill* - *ilten* / *illien* - *illtiari* - *ilteco* / *illteco* - *illteraño*. Gaur egun ere berdin moldatzen da Oñatiko hizkera. Berdin Izagirrek bildutakoa ere: *ill*.

Partizipioan -n (-iñ < *i+n*) diren aditzak gehiago dira, noski:

edan	edaaten/edaten, edatera	edatia, edatiagaz
jan	jaaten/jaten, jaateco/jateco	jaatia?/jatia, jatian
egon	egoten, egoteco	egotia, egotiagaz
emun	emuten, emuteco	emutia/ematia, emutiarren
erein/ereiñ	ereiten, ereiteco	ereitia, ereitiari
eruan	eruatzen, eruateco	eruatia, eruatiagaz
esan	esaten, esateco	esatia, esatiarren
izan	izaten, izatetico	izatia, izatiac
juan	juaten, juateco	juatia, juatiagaz
urten	urtetzen, urteteco	urtetia, urtetiarren ³²

Berdin esaten dira gehienak gaur egun ere: *egon* - *egoten* - *egotia*, *eruan* - *eruatzen* - *eruatia*, e.a. Izagirreren datuak ere kidekoak dira (cf. *egon*, *emun*, *urten*, e.a.). Oñatin honelaxe antolatzen dira euskararen beste eremu batzuetan hain arruntak diren *esaiten*, *emaiten*, *izaiten*, e.a. bezalako aditz izenak (*urteitera*, *eteiteko*: cf. MV-I, 72 eta *urteitorduen*: cf. MV: I, 73). Ikus, bidenabar, Campi3n (1977: 348-349) eta EGLU: II, 117.

Multzo honetan sailkatu ditugun *edan*, *jan* eta *etzan* aditzen bilakaeran, berriz, bigarren silaban tinbre bereko bi bokal elkarren ondoan ageri duten aditz izenak bildu dira E eta O-n (cf. *edaaten* / *edaten*, *jaaten* / *jaten*, *jaateco* / *jateco*, *etzaateco*). Oñatin, gaur egun, erabat ohizkoak dira oraindik *jaáten* - *jaátia* - *jaáteko* bezalakoak,

(32) Baita beste hauek ere: *eguin* / *eguiñ* - *eguiten* - *eguitia* - *eguitiari* - *eguitera*, *jaon* 'zaindu' < * *jagon* - *jaoteco*, *equin* - *equiten*, *erasaten*, *eraguin* - *eraguiten* / *eraiten* - *eraguitia* - *eraguiteco* / *eraiteco*, *erantzun* - *erantzuten* - *erantzutia*, *etzan* - *etziten* - *etzitia* - *etzaateco*, e.a.

baina ez dugu bildu beste horien parekorik, *éran* - *eráten* - *erátia*, *étziñ* - *etzítten* - *etzítteko*, e.a. bezalakoak baizik. Izagirren datuak, berriz, *E* eta *O*-koetatik hurbilago oraingoan: cf. *jaan*, *jaáten* eta *eran* - *eráaten* - *eráateko* / *eráteko* eta *etziñ* - *etzítten* - *etzáatera*.

Bestalde, *juan* aditzari gagozkiolarik, Oñatin, Leintz osoan bezalaxe, oso hedatuta dago, egun, *fan* (**jo* > *f*). Izagirrek bere aldetik *fuan* - *fuáteko* dakar. Araotzen, berriz, *fuen* diotenak ere badira. Ildo honetatik, aipa dezagun, egun bizi-bizirik daudela hitzun batzuen hizkeran (01/02-ren jardunean, hain zuzen) egoera zaharragoa islatzen duten *banúa*, *badúa*, *guáz*, e.a. *E* eta *O*-n sarri-sarri irakur daitezkeen *dua*, *badua*, *duaza*, *baduaza*, *guazen* / *guacen*, e.a.-en kideak, alegia. Hala ere, gero eta leku gehiago harrapatzen ari zaizkie *banóia*, *badóia*, *bagóiaz*... bezalakoak ahozko hizkeran.

4. Azken hitzak

4.1. *E* eta *O*-n bildutako aditz izenen eraketan oso erregularra da idazlea eta salbuespen diruditen bakan batzuk besterik ez dira jaso (cf. *agertzen*, *parcaitan*, *zarquetan*, e.a.). Lau markaren bidez eraturako aditz izenak jaso dira, *-tzeen* / *-tzen*, *-quetan*, *-tan* (*-etan* / *-eetan*, *-itan*) eta *-ten*-en bidez sortutakoak, alegia. Hauxe litzateke, beraz, lehen ondorioa.

Corpuseko datu multzorik zabalena *E* eta *O*-ko adizkiek osatu dute. Abiaturua, berriz, eungo euskara izan da. Tartean, K. Izagirrek bildutako datuak ere izan ditugu. Honela, garai ezberdinetako datuekin lan egitean, adizkiok, diakronikoki, bizi izan duten bilakaera ezagutzeko abagunea izan dugu.

Ez dago alde nabarmenik Izagirrek dakarren eta guk, geure aldetik, 01/02 berriemalengandik bildutako datuen artean. Bai, ordea, 01/02 (eutsi egin diote egoera zaharragoari) eta 03/04 hitzunek ordezkatzen dituzten bi belaunaldikoen artean, datu zehatz batzuei dagokienez bederen (bokal luzeak: *sartzéen* *sartzén* eta *-ketan*-dun bisilaboak: *mostu* - *mostzéen* / *mostzén* / *moskétan*, e.a.). *E* eta *O*-ko datuak eta berandua-goko ahozko hizkerarenak (Izagirre eta 01/02-renak, hain zuzen) bat datoz hein handi batean: bietan idoro dira aditz izena inesiboan *-tzeen* / *-tzen*, *-quetan* eta *-ten* / *-teen* diren adizkiak (ikus 3.1., 3.2. eta 3.4. atalak). Datuok adierazten digute, bidenabar, aditz izenen eraketa dugula bokal luzeei ondo samar eutsi zaien arloetari-ko bat (*-atu* diren partizipio batzuetan ere bai gaur egunean). Izan ere, aditz izenen antolaketak ezezik bokal luzeei eusteak ere ikaragarri markatzen du Oñatiko hizkera.

Alabaina, eungo hizkera (01/02 eta 03/04-ena orokorrean) *E* eta *O*-ko datuen-gandik alden-duaz doa partizipioan *-au*, *-idu* eta *-e* diren adizkien antolaketan (ikus 3.3. atala): eskuizkribuetan *-tan* (*-etan* / *-eetan*) eta *-tan* (*-itan*)-en bidez eratzen ziren aditz izenak (cf. *gorde* - *gordeetan* / *gordetan* - *gordetia*, *amau* - *amaitan* - *amaitia*, *partidu* - *partitan* - *partitia*, e.a.), *-ten* eta *-itten* dira eungo hizkeran (cf. *górde* - *gordéten* - *gordétia*, *amáu* - *amáitten* - *amáittia*, *partíu* - *partíitten* / *partíitten* - *partíittia* / *partíittia*, e.a.). Honezkerok, bete dira, beraz, *-ta* (*-ita*-) > *-itte*- eta *-ta* (*-eta*- / *-eeta*-) > *-te*- bilakaerak, baita *-idu* > *-iu* egiten duena ere. Oso bideratuta ikusten dugu *-tze-* > *-tze-* aldaketa ere, 03/04 bezalako hitzunen hizkeran *-tze-*-dun adizkiak lekua galduz eta *-tze-*-dunak nagusitzen ari zaizkien neurrian: *sartzéen* *sartzén*, *sortzéen* > *sortzén*, e.a.

Horiekin batera, 03/04 hiztunengandik bildutako zenbait datu hasi dira, dagoneko, aurrerago egiten euren bidean. Izan ere, hainbat adizkiren banaketa ez dator bat. *E* eta *O*-n aditz izena *-tzee-* / *-tze-* egiten zuten adizki batzuk (ikus 3.1. atala), *-keta*-ren bidez moldatzen dira horien hizkeran: *poskétan*, *moskétan*, e.a. Erabilerok ez daude, baina, argi eta aditz zehatzen antolaketan suertatzen dira bakarrik, antza: *áusi* / *áustu*, *móstu*, *néurtu*, *óndu*, *sórtu*, *póstu*, e.a. bezalakoetan. Ez, ordea, itxura batean parekoak diruditen beste adizki hauen eraketan: *bátu*, *lótu*, *sáldu*, *sártu*,³³ e.a. 03/04-ren hizkeran dira nagusi horrelakoak, hiztun zaharren (01/02) hizkeran, aldiz, bi aukerak jaso dira horrelakoetan (maizago *-tzee-*dunak, baina): cf. *mostzéen* / *moskétan*, *ontzéen* / *onkétan*, e.a.

4.2. Oñatiko hizkerara mugatu eta bertako aditz izenen eraketaren inguruan jardun dugu orainartekoan. Hemendik aurrera Araba aldera begira jarriko gara, N. Landuchiok Araba aldean jasotako datuekin osaturiko *Dictionarium Linguae Cantabrigiae* bildumara (1562), hain zuzen ere. Izan ere, kidetasun nabariak antzeman ditu K. Zuazok Arabako erdialdeko azpieuskalkia izan zitekeenaren ordezkartzat aurkeztu duen hiztegi honetako eta *E* eta *O*-ko aditz izenen artean ez aspaldian (ik. Zuazo 1989: 33, 43).

Berak dioenaren haritik, azpimarratu egin nahi dugu, horrenbestez, parekotasun hori. Oñatin (*E*, *O*-n eta beranduagoko hizkeran) bildutako hainbat aditz izen eta *DLC*-ko beste hainbat bide beretik doaz. Hauxe da gure bigarren ondorio nagusia. Zehatz dezagun, bada, zertan den parekotasun hori.

Bi silabadunak eta partizipioan *-tu* / *-du* diren adizki jatorretan antzerako datuak *DLC*-n eta Oñatin gehienetan: *-çayte-* egiten dute aditz izena (cf. *artu* - *arçaytecoa*, *batu* - *baçayten*, *eldu* - *elçaytea*, *quendu* - *quençaytea*, e.a.). Alabaina, horien ondoan baita *quenquetea*, *sastu* - *sasquetea*, *vatu* - *vaquetea* eta *vaytu* - *vayquetea* ere. Oñatin, berriz, *-tzee-* / *-tze-* (*-queta-* ere bai): ik. 3.1. atala. Aditz izenon banaketa ere berdindurik da.

Hiru silabadunak eta partizipioan *-tu* / *-du* diren hitz jatorrek ere antzera antolatzen dituzte aditz izenak *DLC*-n eta eskuizkribuetan, hau da, *-queta*-ren bidez (cf. *DLC*-n *aditu* - *adiquetea*, *çuritu* - *çuriquetea*, *gogortu* - *gogorquetea*, *miaztu* - *miazquetea*, e.a., ik. 3.2.2 eta 3.2.3. atalak). Badago, dena den, ezberdintasun txiki bat: eskuizkribuetan ez bezala, Landuchioren hiztegian, mailegu ez direnak bakarrik lirareke *-queta*-ren bidez moldatzen direnak, antza (maileguak diruditen *erregutu* - *erreguquetan*, *vnditu* - *vndiquetea* ere zerrendatzen dira horien aldamenean, hala ere). *-Keta*-ren bidez sortutako aditz izenak oso ohizkoak dira Leintzeko hizkeratan. Azkuek ere izan zuen *-ketan*-dunen entzuterik eta inguru honetan, baita Araban mendebalderago ere, kokatu zituen berak «pero hay bizkainos de lengua que habitan territorio guipuzkoano y alabés, que entre *apurtutea* y *apurtzea*, (...) se quedan sin el uno ni el otro y dicen *apurketa* (...)» eta aurrerago, «La variante *keta* es de los valles de Leniz, Zigoitia y algunas comarcas limítrofes. *Bialketan* dicen allí por *bialduten*, *bialtzen* o *bidaltzen*.» (MV: I, 54, 71). Ik. era berean, MV: I, 113-114 eta 280-281.

(33) Dena den, Azkuek badakar *sarketan* (cf. MV: I, 71) «*Sartu* + *te* + *n* = *sartuten* (B), *sarketan* (B), *sartzen* (c...) en meter.». Baina horren ondoan baita ezinezkoak iruditzen zaizkion beste hainbat adibide ere (ik. *artzen*, *batzen*, *kentzen*, *saltzen*, e.a.; cf. MV: II, 522).

Partizipioan *-i*, *-n* eta *-l* direnak, azkenik, *-ten* egiten dute aditz izena inesiboan *DLC*-n (cf. *euqui* - *euquitea*, *iltea* / *yltea*, *jan* - *jaten*, *ybili* / *ybily* - *ybiltea*, *yraquin* - *yraquetea*, e.a.). *E*, *O*-n eta egun Oñatin (hemen *-teen* ere bai adizki zehatz batzuekin) bezalaxe, alegia.

Beste zenbait adizkiren antolaketa ez da guztiz berbera, nahiz eta ez diren larregi ezberdintzen. Ez dezagun ahaztu, nolana ere, bi testuen artean dagoen bi mendetik gorako aldea.

Maileguak ez dira berdin eratzen hiztegia eta Oñatin. Izan ere, *E* eta *O*-n (ik. 3.2.1. eta 3.3.2 atalak) *-quetan* (*-atu* partizipioak) eta *-itan* direnak (*-atu*, *-adu*, *-au* diren partizipioak), *-aytan* dira *DLC*-n: ik. *-atu* eta *-adu* diren partizipioak: cf. *burladu* - *burlaytan*, *escatu* - *escaytean* - *escaytea*, *asserratu* - *asserraytea*, e.a. eta *acabadu* - *acabaytea*, *negatu* - *negaytea*, e.a. Mailegu zahar ala berri izan bereizketarik egin gabe, denak berdin *DLC*-n. Halaber, hiztegia ez da *-au*-dun partizipiorik ageri *-atu* eta *-adu*-dunak baizik (cf. *acabadu*, *bañatu*, *burladu*, *chupadu*, *escalatu*, *negatu*, e.a.). Bila-kaeraren azken urratsa (*-atu* > *-adu* > *-au*) oraindik bete gabeko aldaerak, horrenbestez. Partizipioan *-idu* diren maileguetan, berriz, *-eta*- egiten da aditz izena *DLC*-n (cf. *curtidu* - *curtieta*, *escogidu* - *escogietea*, *fingidu* - *fingietea*, e.a.).

Partizipioan *-a*, *-e* eta *-o* direnetan ere bide ezberdinak hiztegia eta *E*, *O*-n: *-yta*-dunak hiztegia (cf. *atera* - *ateraytea*, *bete* - *betaytea*, *eraxo* - *eraxaytea*, *erre* - *erraytea* - *erraytaco*, e.a. baina *asse* - *assetea*), *-ta*- (*-eta*- / *-eeta*-) eta *-te*- dunak eskuizkribuetan (cf. *beteetan* / *betetan*, *etara* - *etaraten*, *ito* - *itoten*, e.a.). Beranduagoko ahoko hizkeran *-te*-dunak beti, ostera.

Jarraian zerrendatzen dira aipatu kideasuna aditzera ematen duten hainbat datu, behin-behineko sailkapena, banaketa eta hautatu diren adibideak. *DLC*-ko aditz izenak, zaharrenak, eskaintzen dira ezkerreko zutabearen erreferentzia gune nagusi moduan, erdikoan, eskuizkribuetako datuak eta eskuinekoan, egungo ahoko hizkeraren corpusean bildu ditugunak. Hona hemen, beraz, azken emaitzok (inesiboan eskaintzen dira):

<i>DLC</i> -n	<i>E</i> eta <i>O</i> -n	Oñatin egun
1. <i>-tu</i> (katea <i>V</i> , <i>r</i> , <i>z+tu</i> deneko partizipioekin) / <i>-du</i> (katea <i>n</i> , <i>l+du</i> denekoekin), (Oñatin, egun, <i>-i</i> direnak ere bai), hitz jatorrak, bi silabadunak		
<i>-çayten</i>	<i>-tzeen/-tzen</i>	<i>-tzeen/-tzen</i> (<i>-teen/-ten</i>), <i>-ketan</i>
<i>batu</i> 'coger'		<i>batu</i>
<i>baçayten</i>	<i>batzeen/batzen/baquetan</i> <i>-batzeia</i>	<i>batzéeen/batzén-batzéia</i>
(<i>vatu</i> 'recoger' <i>vaquetea</i> 'recogimiento' <i>vaytu</i> 'empeñar' <i>vayquetan</i>)		
<i>eldu</i> 'madurar'	<i>eldu</i>	<i>eldu</i>
<i>elçaytea</i>	<i>eltzeen/eltzen</i>	<i>eltzéeen/eltzén-eltzéia</i>
<i>quendu</i> 'quitar, arrancar'	<i>quendu</i>	<i>kéndu</i>
<i>quençayten-quençaytea</i>	<i>quentzeen/quentzen</i>	<i>kentzéeen/kentzén-kentzéia</i>
<i>quençaytecoa</i>	<i>quentzeia/quentzia</i>	
<i>/quenquetea</i>		

(galdu-galtea ondu-onçea) <i>sartu</i> 'entrar, meter' <i>sarçaytea</i> ³⁴ (sorrquetea 'ensordamiento')	galdu galtzeen/galtzen-galtzeia <i>sartu</i> sartzeen/sartzen-sartzeia	gáldu galtzéeen/galtzén-galtzéia <i>sártu</i> sartzéeen/sartzén-sartzéia
----- (<i>sastu</i> 'estercolar' sasquetea)	<i>puztu</i> puztzen-puztzeia	<i>pústu</i> pustzéeen/pustzén/pustéen /pustén, puskétan pustzéia/pustéia, puskétia
(aussi 'quebrar' aussiten/ausiten-aussitea)	ausi ausiten-ausitia	<i>áusi/áustu</i> ausítten/austzéeen/austéen /austén, auskétan ausítia /austzéia/austéia, auskétia
busti bustiquetea	busti bustiten-bustitia	<i>bústi</i> bustítten/bustzéeen/bustéen bustítia/bustzéia/bustéia

2. *-tu* (katea V, r, s, z+tu deneko partizipioak) / *-du* (katea n, l+du denekoak); *-atu* partizipioak (hitz jatorrak DLC-n, hitz jatorrak + mailegu zaharrak besteetan), bi baino silaba gehiagodunak

<i>-quetan</i> <i>berotu</i> 'escalentarse' beroquetea 'escalentamiento' <i>verotu</i> 'calentarse' veroquetea 'calentamiento'	<i>-quetan</i> <i>berotu</i> beroquetan	<i>-ketan</i> <i>berótu</i> beróketan-beróketia
<i>çabaldu</i> 'ensanchar, extender' çabalquetea 'ensanchamiento' /çabaltea 'estendimiento'	<i>zabaldu</i> zabalquetan-zabalquetia	<i>sabáldu</i> sabálketan-sabálketia
<i>apayndu</i> 'adereçar' apayquetaqua	<i>apaindu</i> apainquetan	<i>apáinddu</i> apáinketan-apáinketia
<i>biurtu/viurtu</i> 'boluer, restituir' <i>viurrtu</i> 'retorcer' biurquetea 'buelta' viurquetea 'restitución, retorçedura' viurtea 'boluimiento'	<i>biurtu/viurtu</i> biurquetan-biurquetia	<i>biúrdu</i> biúrketan-biúrketia
<i>sinistu</i> 'creer' sinisquetea <i>aztu</i> 'oluidar' azquetan	<i>sinistu</i> sinisquetan-sinisquetia <i>aztu/aaztu</i> azquetan	<i>siñístu</i> siñísketan-siñísketia <i>aástu</i> aásquetan-aásquetia
(<i>escatu</i> 'pedir' escaytan)	<i>escatu</i> escaquetan-escaquetia	<i>eskátu</i> eskáketan-eskáketia

(34) Azkuek ere badakar oso antzerako aldaera bat Laudioko Katiximatik jasota «*elexan sarzaitorduen* al entrar en la iglesia» (MV: I, 73).

<i>aurreratu</i> 'adelantarse' aurreraytan)	<i>aurreratu</i> aurreraquetan	<i>áurrératu</i> áurreraketan-áurreraketia -aurreraquetia
--	-----------------------------------	---

3. *-a, -e, -o* diren partizipioak, hitz jatorrak, bi eta bi baino silaba gehiagodunak; *-atu* partizipioak (bakarrik *DLC-n*), mailegu zaharrak, bi baino silaba gehiagodunak; *-adu* (*DLC-n*) > *-au* (eskuizkribuetan eta Oñatin gaur egun) partizipioak, mailegu berriagoak, bi baino silaba gehiagodunak

<i>-ytan</i> (<i>-aytan</i>)	1) <i>-tan</i> (<i>-etan</i> / <i>-eetan</i>)	1) <i>-ten</i>
<i>gorde</i> 'guardar' gordaytan	<i>gorde</i> gordeetan/gordetan -gordetia	<i>górde</i> gordéten - gordétia
(<i>asse</i> 'hartar' - <i>assetea</i>)	<i>ase</i> aseetan	<i>ásé</i> aséten-asétia
<i>atera</i> 'sacar' ateraytea	2) <i>-ten</i> <i>etara</i> etaraten - etaratia	<i>atáral/etára</i> atáraten/etáraten-atáratia/etáratia
<i>yguo</i> 'caualgar' ygayteco	<i>igo</i> igoten-igotia	<i>ígo</i> igóten-igótia
<i>barcatu</i> 'perdonar' barcaytea <i>veguiratu</i> 'mirar' veguiraytaoa /inguiratu-inguiraitia	3) <i>-quetan</i> <i>parcatu</i> parcaquetan-parcaquetia <i>beguiratu</i> beguiraketan -beguiraketia	2) <i>-ketan</i> <i>barkátu</i> barkáketan-barkáketia <i>begíratu</i> begíráketan-begíráketia
<i>acabadu</i> 'acabar' acabaytea <i>bañatu</i> 'bañatu' bañaytandan	4) <i>-tan</i> (<i>-itan</i>) <i>acabau</i> acabaitan-acabaitia <i>pagau</i> ³⁵ apagaitan-pagaitia	3) <i>-ten</i> (<i>-itten</i>) <i>akábau</i> akábaitten-akábaittia <i>pagáu</i> pagáitten-pagáittia

4. *-idu* partizipioak, mailegu berriagoak, bi baino silaba gehiagodunak

<i>-etan</i>	<i>-tan</i>	<i>-ten</i> (<i>-itten</i>)
<i>partidu</i> 'partir' partietea	<i>partidu</i> partitan-partitaco	<i>partíu</i> partíitten/partítitten-partítittia /partítittia
<i>mantenidu</i> 'mantener' mantenietea	<i>mantenidu</i> mantenitan-mantenitia	<i>manténíu</i> manténíitten-manténíittia

5. *-i, -n, -l* diren partizipioak, hitz jatorrak, bi eta bi baino silaba gehiagodunak

<i>-ten</i>	<i>-teen</i> / <i>-ten</i>	<i>-teen</i> / <i>-ten</i>
<i>assi</i> 'començar' assitea	<i>asi</i> asiten-asitia	<i>ási</i> astéén/astén
<i>jançi</i> 'calçar' jaztea	<i>jantzi</i> jantziten/jazten-jantzitia	<i>jántzi</i> jástén-jástia

(35) Eskuizkribuan horren parekorik bildu ez denez *-atu* > *-adu* > *-au* erako partizipiodun beste adibide bat zerrendatzen dugu hemen.

(busti-bustiquetea, euchi/euchy-euchayteco)		
<i>erossi</i> 'comprar'	<i>erosi</i>	<i>erósi</i>
erossiten	erosten-erostia	erósten-eróstia
<i>ysçaungui</i> 'apagar'	<i>itzungui</i>	<i>itxúngi</i>
ysçauntea	itzunguitia-itzunguiteco	itxúngitten-itxúngittia
(irasçarri-yrasçarriquetaco)		
<i>esçin</i> 'echarse, yazer'	<i>etzan</i>	<i>étziñ</i>
esçiten-esçitea	etziten-etzitia	etzíttiten-etzítittia
<i>yçan</i> 'ser'	izan	ízan
yçatea-yçatean	izaten-izatia	izátén-izátia-izátian
	<i>ill</i>	<i>íll</i>
iltea/yltea 'matança'	iltén/illtén-illtiari	ílltén-ílltia

Bibliografia

- Azkue, R.M., 1969 [1923-25], *Morfología Vasca*, LGEV, Bilbao.
- Bonaparte, L.L., 1869, *Le verbe basque en tableaux...*, Londres.
- Campión, A., 1977 [1884], *Gramática de los cuatro dialectos literarios del euskara*, LGEV, Bilbao, 1977.
- Elortza, J., 1975, "Oñatiko Arrazola etxeko manuskritoak", *Euskera*, XX, 529-530.
- , 1977, "Oñatiko Arrazola etxeko manuskritoak", *Euskera*, XXII-2, 179-197.
- , 1990, "Oñatiko euskara landu zuen lehenengo idazlea", *Gehigarria in Deia* (1990-IX-29), 5. or.
- Euskaltzaindia, 1987, *Euskal Gramatika: Leben Urratsak II*, Bilbo.
- Izaguirre, C., 1971, *El vocabulario vasco de Aránzazu-Oñate y zonas colindantes*, ASJU-ren gehigarriak, 7. zb.
- Landuchio, N., 1562, *Dictionarium Linguae Cantabrigiae*, M. Agud eta L. Michelena arg. ASJU-ren gehigarriak, 3. zb., 1958.
- Umerez, M., 1805, *Osaba baten instruccinua bere Illoba ezcondu eta Necazari batentzat bere eta bere Familiaren gobiernu oneraco Jaungoicoaren Legue santubagaz conforme*.
- , (?), *Errectore Jaun baten instruccinua ezconduric vizi dan bere Adisquide Necazari batentzat bere eta bere Familiaren gobiernu oneraco Jaungoicoaren Legue santubagaz conforme*.
- Zuazo, K., 1989, "Arabako euskara", *ASJU*, XXIII-1, 3-48.